

ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАРНИНГ КРЕДИТГА ЛАЁҚАТЛИЛИГИ ТАҲЛИЛИДА ИШОНЧЛИЛИК ТАМОЙИЛИ

*DSc, доцент Мавланов Нормўмин Нормаматович,
Тошкент молия институтини, Тошкент, Ўзбекистан*

Email: mavlanovnormumin@mail.ru

ORCID:0000-0001-5117-4658

PRINCIPLE OF RELIABILITY FOR THE ANALYSIS OF CREDITWORTHINESS OF ECONOMIC SUBJECTS

*DSc, Associate Professor Mavlanov Normumin Normamatovich,
Tashkent institute of Finance, Tashkent, Uzbekistan*

Email: mavlanovnormumin@mail.ru

ORCID:0000-0001-5117-4658

JEL Classification: M1,M4,M41

Аннотация. Мазкур мақолада хўжалик юритувчи субъектларнинг кредитга лаёқатлилигини баҳолашда ишончлилик тамойилининг муҳимлиги ва зарурлиги апрофлича ёритиб берилган. Хўжалик юритувчи субъектларнинг кредитга лаёқатлиги таҳлилида ишончлилигини баҳолаш зарурияти ва унинг муҳим жиҳатлари ҳамда хўжалик юритувчи субъектларнинг ишончлилигини баҳолаш методикаси ишлаб чиқилган. Ушбу методика асосида хўжалик юритувчи субъектларнинг ишончлилигини баҳолаш модели яратилди. Хўжалик юритувчи субъектларнинг ишончлилигини баҳолаш модели учта мезонга таянади. Дастлаб хўжалик юритувчи субъект томонидан тақдим этилаётган ахборотларнинг ишончлилиги баҳоланади. Дастлаб тақдим этилаётган ахборотларнинг техник жиҳатдан тўғрилигига баҳо берилади, яъни ахборотларни арифметик жиҳатдан тўғрилиги, тегишли меъёрий ҳужжатлар асосида рамийлаштирилганлиги, кўрсаткичларнинг бир-бирига мослиги ўрганилади. Ахборот манбаларини мазмунан текширишда эса ҳисобот маълумотларини инвентаризация натижаларига, дастлабки ҳужжатларга ва банк маълумотларига мослиги ўрганилади. Молиявий ҳисобот

маълумотларининг мослигида эса бир ҳисобот шаклидаги маълумотнинг иккинчи бир ҳисобот шаклидаги маълумотга мослиги ўрганилади. Хўжалик юритувчи субъектлар ишончлилигини баҳолашда молиявий мезонлар асосида ишончлилигини баҳолаш муҳим босқичлардан бири ҳисобланади. Хўжалик юритувчи субъектлар ишончлилигини баҳолашда энг муҳим хулосалар молиявий коэффициентлар натижаларига қараб чиқарилади. Молиявий мезонлар асосида ишончлилигини баҳолашда корхонанинг иқтисодий ночорлиги(банкротлиги)ни баҳолаш зарурияти юзага келади, яъни тадбиркорлик субъектнинг ҳаётийлик даражасини олдиндан кўриши имкони унинг ишончли корхона эканлигини билдиради. Хўжалик юритувчи субъектлар ишончлилигини баҳолашда номолиявий мезонлар ҳам муҳим ўрин тутади. Номолиявий кўрсаткичлар молиявий кўрсаткичлар воситасида аниқлаб бўлмайдиган, лекин мазкур масала учун муҳим бўлган жиҳатларни сезиш ва тушуниш орқали қарор қабул қилиши имконини беради. Номолиявий кўрсаткичларни ўрганмасдан туриб, корхонадаги ҳақиқий вазият тўғрисида тўлиқ маълумот олиб бўлмайд.

Abstract. In this article, the importance and necessity of the principle of reliability in assessing the creditworthiness of economic entities is described in detail. The need to assess the reliability of economic entities in the analysis of creditworthiness and its important aspects, as well as the methodology for assessing the reliability of economic entities have been developed. Based on this methodology, a model for assessing the reliability of economic entities was created. The model for assessing the reliability of economic entities is based on three criteria. First, the reliability of the information provided by the business entity is evaluated. First, the technical correctness of the presented information is assessed, that is, the arithmetical correctness of the information, its rationalization based on the relevant regulatory documents, and the compatibility of the indicators are studied. In the content verification of the information sources, the compatibility of the report data with the results of the inventory, preliminary documents and bank data is studied. In the compatibility of financial report information, the compatibility of information in one report form with information in another report form is studied. One of the important steps in assessing the reliability of economic entities is to assess their reliability based on financial criteria. When assessing the reliability of business entities, the most important conclusions are made based on the results of financial ratios. When assessing the reliability based on financial criteria, there is a need to assess the economic insolvency (bankruptcy) of the enterprise, that is, the ability to foresee the level of viability of the business entity means that it is a reliable enterprise. Non-financial criteria also play an important role in assessing the reliability of economic entities. Non-financial indicators allow decision-making by sensing and understanding aspects that cannot be determined by means of financial indicators, but are important for the given issue. Without studying non-financial indicators, it is impossible to get complete information about the real situation in the enterprise.

Калит сўзлар. ахборот, ахборот манбалари, ишончлилики баҳолаш, молиявий мезонлар, номолиявий мезонлар, ишончлилигини баҳолаш модели.

Keywords. information, sources of information, reliability assessment, financial criteria, non-financial criteria, reliability assessment model.

Кириш. Биз мамлакатимиз ривожини, аҳоли фаровонлигини таъминлашда ҳал қилувчи ўрин эгаллайдиган тадбиркор ва мулкдорлар ҳуқуқларини ҳар томонлама ҳимоя қиламиз[1]. Республикада амалга ошириляётган иқтисодий ислохатларнинг туб илдизи аҳоли фаровонлигини таъминлашга қаратилган. Аҳоли турмуш даражасини яхшиланиши бевосита хўжалик юритувчи субъектларнинг барқарор ривожланишига боғлиқдир. Хўжалик юритувчи субъектларнинг барқарор ривожланишида молиявий ресурсларга бўлган эҳтиёжни ўз вақтида кондирилиши муҳим аҳамият касб этади. Хўжалик юритувчи субъектларда фаолият давомида молиявий ресурсларга бўлган эҳтиёж юзага келади. Ҳозирда хўжалик юритувчи субъектлар молиявий ресурсларга бўлган эҳтиёжини асосан банк кредитлари ҳисобига кондириб келмоқда. Иқтисоди ривожланган давлатларнинг бизнес ҳаётини кузатиш шуни кўрсатадики, фаолиятни, бизнесни 90 фоизи қарз капитали ҳисобига йўлга қўйилади[3]. Бундан кўринадики, хўжалик юритувчи субъектлар доимий равишда молиявий ресурсларга бўлган эҳтиёжларини қоплашда банк кредитлари жалб қилади ва уни ишлатишдан моддий наф оладилар.

Тижорат банклари томонидан хўжалик юритувчи субъектларнинг молиявий маблағларга бўлган эҳтиёжини банк кредитлари ҳисобига қопланиши йилдан йилга ўсиб бораётганлиги ушбу соҳанинг ривожланиши қай даражада муҳим эканлигидан далолат беради. Ушбу ҳолатни қуйидаги расмда ҳам тижорат банклари томонидан ажратилаётган кредит қўйилмаларининг йилда йилга ўсиш кузатиляётганлигини кўришимиз

мумкин. Бу эса кредит рискинни минималлаштириш заруриятини келтириб чиқаради.

1-расм. Тижорат банклари томонидан хўжалик юритувчи субъектларга ажратилган кредитларнинг ўзгариш динамикаси[4].

Кредит қўйилмалари ҳажмининг ошиши тижорат банкларида кредит қайтмаслик rischi паст бўлган энг мақбул қарз олувчиларни танлаш заруриятини юзага келтирмоқда. Кредит рискинни пасайтиришнинг энг муҳим жиҳатларидан бири хўжалик юритувчи субъектлар ишончилигини баҳолаш бугунги куннинг долзарб масалаларидан биридир.

Хўжалик юритувчи субъектлар фаолияти ишончилигини баҳолашнинг асосий жиҳатлари келгуси йилларда банкрот бўлмаслик, молиявий қийинчиликлар ва кризис ҳолатларга тушиб қолмасликда олдини олишга ёрдам беради.

Материал ва метод. Хўжалик юритувчи субъектларнинг кредитга лаёқатлилиги таҳлилининг методологик асосларини ўрганиш хорижий ва республикаимиз иқтисодчи олимлари томонидан олиб борилган тадқиқотлар, илмий асарлар, рисоалар ва мақолаларда ўз аксини топган. Корхоналарнинг кредитга лаёқатлилиги таҳлили ва баҳолаш бўйича Молиявий ҳолатнинг турли хил талқинлари (Жамбекова Р.Л., 2012) [5], Компания ва ташкилотларнинг кредитга лаёқатлилиги таҳлили (Ендовицкий ва бошқ., 2016) [6], Қарздорнинг кредитга лаёқатлилиги таҳлили ва баҳолаш (Ендовицкий ва бошқ., 2016)[7], Корхоналарнинг молиявий таҳлили (Лиференко, 2005)[8],

Қарз олувчининг кредитга лаёқатлилигини баҳолаш (Наумченкова, 2016)[9], Банк иши (Абдуллаева, 2017), Банк иши (Азизов ва бошқ., 2016) илмий татқиқотларида кредитга лаёқатлилик таҳлилининг долзарблиги, назарий жиҳатлари, хориж тажрибаси, амалдаги тартиби атрофлича ёритиб берилган бўлсада, корхоналар ишончилигини баҳолашга тўхталиб ўтилмаган.

Молиявий таҳлил (Б.Хасанов ва бошқ., 2022) [3] ўқув қўлланмасида корхонанинг ишончилигини баҳолаш бўйича тавсия этаётган услубиётида асосий эътиборни молиявий жиҳатдан баҳолашга яъни молиявий коэффициентларга қаратишган.

Молиявий таҳлил (Рахимов ва бошқ., 2019)[2] дарсликларида корхоналар ишончилигини баҳолаш методикаси келтириб ўтилган бўлиб, асосан корхоналар ишончилигини баҳолашда молиявий ҳисобот маълумотлари асосида молиявий ҳолатини баҳолашга қаратилган. Бунда корхоналар ишончилигини баҳолашда қуйидагиларга эътибор қаратиш зарур деб ҳисоблаймиз:

- фойдаланиладин ахборот манбаларининг тўғрилигига ишонч ҳосил қилиш;

- нафақат молиявий жиҳатларига балки номолиявий жиҳатларига ҳам эътибор қаратиш;

- келгуси даврда корхонанинг банкрот бўлиш эҳтимолини баҳолаш.

Тадқиқот ишини ташкил этиш ва бажариш жараёнида амалий материалларни таққослаш, статистика ва жадваллар ёрдамида таҳлил ишлари олиб борилган, ундаги натижалар асосида аниқ хулоса ва таклифлар баён қилинган.

Натижалар. Хўжалик юритувчи субъектлар ишончилигини баҳолашнинг асосий жиҳатлари келгуси йилларда банкрот бўлмаслик, молиявий қийинчиликлар, кризис ҳолатлар, молиявий бўлмаган мезонлар асосида корхона фаолиятини баҳолашга қаратилади.

Хўжалик юритувчи субъектларнинг ишончилигини баҳолашда қуйидаги мезонларга таяниш муҳим деб ҳисоблаймиз:

1. Хўжалик юритувчи субъектларнинг кредитга лаёқатлилигини баҳолаш учун зарур ахборот манбалар ишончилиги;

2. Хўжалик юритувчи субъектни молиявий кўрсаткичлар орқали молиявий аҳволи ва келгусидаги ҳолатига баҳо бериш;

3. Хўжалик юритувчи субъектни номолиявий кўрсаткичлар асосида кредит тарихига, турли хил кредитлардан фойдаланиш даражасига, лойиҳанинг реаллигига, бизнес фаолиятига ва бизнес обрўсига баҳо бериш.

Ушбу мезонлар асосида хўжалик юритувчи субъектлар ишончилигини баҳолаш орқали ишончли корхоналарни танлаш имконини бериши тижорат банклари учун кредит қайтмаслик рискинни сезиларли даражада камайтиришга замин яратиб беради. Хўжалик юритувчи субъектларнинг кредитга лаёқатлилигини баҳолашда ишончли ахборот билан таъминланиш, молиявий ва номолиявий кўрсаткичларни таҳлил қилиш муҳим ҳисобланади. Ушбу ҳолат хўжалик юритувчи субъектлар ишончилигини баҳолашда ахборот манбаларининг ишончилиги, молиявий ва номолияви мезонлар асосий зарур кўрсаткичлар ҳисобланади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, хўжалик юритувчи субъектлар ишончилигини баҳолаш қуйидаги методикани тавсия этмоқчимиз:

1-жадвал

Хўжалик юритувчи субъектлар ишончилигини баҳолаш методикаси¹

I. Зарур ахборот манбалари ишончилигини баҳолаш
1.1. Ахборот манбаларини техник жиҳатдан тўғрилигини текшириш
1.2. Ахборот манбаларини мазмунан тўғрилигини текшириш
1.3. Молиявий ҳисобот маълумотларининг мослиги
II. Молиявий мезонлар асосида ишончилигини баҳолаш
2.1. Молиявий коэффициентлар орқали баҳолаш
2.2. Иқтисодий ночорлиги (банкротлигини) ни баҳолаш
2.3. Молиявий ҳисобот элементларини башоратлаш
III. Номолиявий мезонлар асосида ишончилигини баҳолаш
3.1. Кредит тарихи ва қарз маблағларидан фойдаланиш даражасига баҳо бериш
3.2. Бизнес фаолияти ва бизнес обрўсига баҳо бериш
3.3. Лойиҳанинг реаллигига баҳо бериш

Ушбу методика учта муҳим мезонга таянади. Дастлаб хўжалик юритувчи субъект томонидан тақдим этилаётган

ахборотларнинг ишончилиги баҳоланади. Дастлаб тақдим этилаётган ахборотларнинг техник жиҳатдан

¹ Тадқиқотлар асосида муаллиф томонидан тайёрланган.

тўғрилигига баҳо берилади, яъни ахборотларни арифметик жиҳатдан тўғрилиги, тегишли меъёрий ҳужжатлар асосида рамийлаштирилганлиги, кўрсаткичларнинг бир-бирига мослиги ўрганилади. Ахборот манбаларини мазмунан текширишда эса ҳисобот маълумотларини инвентаризация натижаларига, дастлабки ҳужжатларга ва банк маълумотларига мослиги ўрганилади. Молиявий ҳисобот маълумотларининг мослигида эса бир ҳисобот шаклидаги маълумотнинг иккинчи бир ҳисобот шаклидаги маълумотга мослиги ўрганилади.

Хўжалик юритувчи субъектлар ишончилигини баҳолашда молиявий мезонлар асосида ишончилигини баҳолаш муҳим босқичлардан бири ҳисобланади. Хўжалик юритувчи субъектлар ишончилигини баҳолашда энг муҳим хулосалар молиявий коэффицентлар натижаларига қараб чиқарилади. Молиявий коэффицентларни аниқлаш ва унинг ўзгаришларини қиёсий таққослаш асосида хўжалик юритувчи субъектлар молиявий аҳволини аниқроқ ўрганиш имкони туғилади[9]. Молиявий мезонлар асосида ишончилигини баҳолашда корxonанинг иктисодий ночорлиги(банкротлиги)ни баҳолаш зарурияти юзага келади, яъни тадбиркорлик субъектнинг ҳаётийлик даражасини олдиндан кўриш имкони унинг ишончли корхона эканлигини билдиради. Хўжалик юритувчи субъектларнинг банкротлик эҳтимолини баҳолашда ҳалқаро амалиётда жуда кўп моделлардан фойдаланиб келинмоқда. Амалиётда энг кўп қўлланиладиган моделлардан бири Алъман модели ҳисобланади. Хўжалик юритувчи субъектлар ишончилигини баҳолашда

молиявий ҳисоботларини башоратлаш муҳим босқичлардан биридир. Хўжалик юритувчи субъектлар молиявий ҳолатини прогнозлаш мажбуриятларни қайтариш эҳтимолини, келгусидаги рентабеллик даражасини аниқлаш имконини беради.

Хўжалик юритувчи субъектлар ишончилигини баҳолашда номолиявий мезонлар ҳам муҳим ўрин тутаяди. Номолиявий кўрсаткичлар молиявий кўрсаткичлар воситасида аниқлаб бўлмайдиган, лекин мазкур масала учун муҳим бўлган жиҳатларни сезиш ва тушуниш орқали қарор қабул қилиш имконини беради. Номолиявий кўрсаткичларни ўрганмасдан туриб, корхонадаги ҳақиқий вазият тўғрисида тўлиқ маълумот олиб бўлмайди. Хўжалик юритувчи субъектларнинг кредитга лаёқатлилигини баҳолашда энг муҳим номолиявий кўрсаткичлардан бири корxonанинг кредит тарихи ва қарз маблағлардан фойдаланиш даражаси каби кўрсаткичлардир. Кредит тарихининг ижобий бўлиши ва қарз маблағлардан фойдаланиш даражаси юқорилиги корxonанинг ишончилигини кўрсатади. Хўжалик юритувчи субъектнинг бизнес фаолиятининг барқарор бўлиши кўп номолиявий кўрсаткичлар билан боғлиқдир. Ушбу номолиявий кўрсаткичлар корxonанинг бозордаги обрўсини белгилаб беради. Корxonалар ишончилигига баҳо беришда хўжалик юритувчи субъект томонидан амалга ошириладиган лойиҳаларнинг реаллиги ҳам асосий омиллардан бири ҳисобланади. Бунда хўжалик юритувчи субъект томонидан амалга ошириладиган лойиҳа қанчалик ҳаётийлиги барқарор ривожланишга ва хўжалик юритувчи субъектнинг ишончилигига катта таъсир кўрсатади.

Хўжалик юритувчи субъектлар ишончилигини баҳолаш модели²

Кўрсаткичлар	Ишончли		Қисман ишончли		Ишончсиз	
	меъёри	балл	меъёри	балл	меъёри	балл
I. Зарур ахборот манбалари ишончилигини баҳолаш						
1.1. Ахборот манбаларини техник жиҳатдан тўғрилигини текшириш	Маълумотлар тўғри	1	Қисман тўғри	0,5	Маълумотлар нотўғри	0
1.2. Ахборот манбаларини мазмунан тўғрилигини текшириш	Маълумотлар тўғри	1	Қисман тўғри	0,5	Маълумотлар нотўғри	0
1.3. Молиявий ҳисобот маълумотларининг мослиги	Маълумотлар мос келади	1	Қисман мос келади	0,5	Маълумотлар мос келмайди	0
II. Молиявий мезонлар асосида ишончилигини баҳолаш						
2.1. Молиявий коэффициентлар орқали баҳолаш						
Қоплаш коэффициенти[10](K_k)	$K_k > 1,25$	1	$1,25 > K_k < 0,2$	0,5	$K_k < 0,2$	0
Молиявий мустақиллик коэффициенти(K_{mm})	$K_{mm} > 1$	1	$1 > K_{mm} < 0,5$	0,5	$K_{mm} < 0,5$	0
Харажат ва даромад нисбати коэффициенти[10]($K_{хд}$)	$K_{хд} < 0,5$	1	$1 > K_{хд} < 0,5$	0,5	$K_{хд} > 1$	0
Ўз капитали рентабеллиги(R_k)	$R_k > 20\%$	1	$20\% > R_k < 5\%$	0,5	$R_k < 5\%$	0
Активлар рентабеллиги[10](R_a)	$R_a > 20\%$	1	$20\% > R_a < 5\%$	0,5	$R_a < 5\%$	0
Жорий активлар айланувчанлиги($A_{жа}$)	$A_{жа} > 4$	1	$4 > A_{жа} < 1$	0,5	$A_{жа} < 1$	0
2.2. Иқтисодий ночорлиги (банкротлигини)ни баҳолаш (Альтман модели)	$ИН > 2,99$	1	$1,8 < ИН < 2,99$	0,5	$1,88 > ИН$	0
2.3. Молиявий ҳисобот элементларини башоратлаш	Ўсиш	1	Ўзгаришсиз	0,5	Пасайиш	0
III. Номолиявий мезонлар асосида ишончилигини баҳолаш						
3.1. Кредит тарихи ва қарз маблағларидан фойдаланиш даражасига баҳо бериш						
Кредит тарихи	Ижобий	1	Ўртача	0,5	Салбий	0
Қарз маблағларидан фойдаланиш даражаси	Ижобий	1	Ўртача	0,5	Салбий	0
3.2. Бизнес фаолияти ва бизнес обрўсига баҳо бериш						
Товарларнинг рақобатбардошлик даражаси	Талаб мавжуд ва сотиш сервиси яхши йўлга қўйилган	1	Талаб мавжуд, аммо сотиш сервиси яхши йўлга қўйилмаган	0,5	Талаб мавжуд эмас	0
Бизнес обрўси	бозордаги обрўси юқори, бренд таниқли	1	товарининг бренди мавжуд	0,5	товарлари бренди таниш эмас	0
Ишлаб чиқариш қувватидан фойдаланиш коэффициенти(K_q)	$1 > K_q < 0,5$	1	$0,5 > K_q < 0,2$	0,5	$K_q < 0,2$	0
Асосий воситаларнинг эскириш коэффициенти($K_{ав}$)	$K_{ав} < 0,5$	1	$0,5 < K_{ав} < 0,8$	0,5	$K_{ав} > 0,8$	0
Кадрлар алмашинуви коэффициенти($K_{ка}$)	$K_{ка} < 1$	1	$K_{ка} = 1$	0,5	$K_{ка} > 1$	0
3.3. Лойиҳанинг реаллигига баҳо бериш	Лойиҳани амалга ошириш имконияти мавжуд ва юқори даромад келтиради	2	Лойиҳани амалга ошириш имконияти мавжуд, аммо паст даромад келтиради	1	Лойиҳани амалга ошириш имконияти мавжуд эмас	0
Жами:		20		10		0

² Тадқиқотлар асосида муаллиф томонидан тайёрланган.

Хўжалик юритувчи субъектларнинг ишончлилигини баҳолаш модели республикада амалда қўлланилаётган меъёрий хужжатлар ва иқтисодчи олимлар томонидан олиб борилган тадқиқотларга асосланган ҳолда ишлаб чиқилди. Ушбу моделдан хўжалик юритувчи субъектлар, тижорат банклари, лизинг ташкилотлари ва кредит бюрolari кредит билан боғлиқ муомилаларни амалга ошириш жараёнида фойдаланишлари мумкин.

Ушбу модел амалда қўлланилаётган меъёрий хужжатларга, тартибларга ва энг муҳими таҳлил учун зарур бўлган ахборотлар базасини шакллантиришнинг умумбелгиланган талабларига тўла мос тушади.

Хўжалик юритувчи субъектларнинг ишончлилигини баҳолаш модели учта муҳим мезон асосида тупланган жами балл 0 баллдан 20 баллгача оралиғда 3 та тоифага бўлиб баҳо беради.

3-жадвал

Хўжалик юритувчи субъектлар ишончлилигига баҳо бериш тартиби³

Тоифа	Қисқача изоҳ	Жами (балл)
1-тоифа	Бу тоифадаги хўжалик юритувчи субъектлар ишончли ва ҳамкорлик алоқалари ўрнатиш самарадорлиги юқори.	10-20
2-тоифа	Бу тоифадаги хўжалик юритувчи субъектлар қисман ишончли ва ҳамкорлик алоқалари ўрнатиш самара келтиради.	0-10
3-тоифа	Бу тоифадаги хўжалик юритувчи субъектлар ишончсиз ва ҳамкорлик алоқалари ўрнатиш самара келтирмайди.	0

Хўжалик юритувчи субъектлар ишончлилигини баҳолаш моделининг афзал жиҳатлари:

1. Ушбу модел хўжалик юритувчи субъектлар ишончлилигига аниқ, тўлиқ, кенг қамровли баҳолаш имкониятига эга.

2. Бошқа баҳолаш методларидан фарқли равишда хўжалик юритувчи субъектлар ишончлилигини баҳолашда номолиявий мезонларнинг ҳам ҳисобга олинганлиги.

3. Хўжалик юритувчи субъектлар ишончлилигини баҳолаш

мезон(критерий)ларини ҳисоблаш усуллари такомиллаштирилди, яъни аниқликни таъминлаш даражаси оширилди.

4. Халқаро тажрибалар эътиборга олинган ҳолда яратилди.

Мунозара.

Кредитга лаёқатлилиқни таҳлил қилишда хўжалик юритувчи субъектларнинг ишончли бўлиши кредитни ўз вақтида ва тўлиқ қайтишига замин яратиб беради. Хўжалик юритувчи субъектларнинг ишончли бўлиши яқин келажакда банкрот

³ Муаллиф томонидан тадқиқот натижалари бўйича ишлаб чиқилган.

бўлмаслик, молиявий кийинчиликларга тушмаслик, мажбуриятларни қоплаш юзасидан ишончли манбаларга эга эканлигини кўрсатиб беради. Бу эса хўжалик юритувчи субъектларнинг мавжуд мажбуриятларини ўз вақтида ва тўлиқ қайтариб беришга имкон беради. Хўжалик юритувчи субъектларнинг ишончилигини баҳолаш методи соҳа мутахасислари томонидан турли хил талқин қилинмоқда. Олимларнинг асосий қисми корхоналарнинг ишончилигини баҳолашда молиявий кўрсаткичларнинг ўрни муҳим деб ҳисоблашмоқда. Хўжалик юритувчи субъектларнинг ишончилигини баҳолашда молиявий кўрсаткичлар сингари ахборот ишончилиги ва номолиявий кўрсаткичлар ҳам муҳим ҳисобланади.

Хулоса. Хўжалик юритувчи субъектларнинг ишончилигини баҳолаш модели тадбиркорлик субъектлари ишончилигини аниқлаш бўйича

қуйидаги маълумотларга эга бўлиш имконини беради:

- хўжалик юритувчи субъектлар томонидан тақдим этиладиган маълумотларнинг ишончилигини баҳолаш. Ишончли ахборотга эга бўлмасдан хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятига тўғри баҳо бериш имкони мавжуд эмас;

- хўжалик юритувчи субъектлар ишончилигини баҳолашда молиявий жиҳатдан кенг қамровли баҳо бериш имконияти юзага келади;

- хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини молиявий бўлмаган мезонлар асосида ишончилигини баҳолаш имконини беради.

Тижорат банклари томонидан хўжалик юритувчи субъектларнинг кредитга лаёқатлилигини баҳолашда ушбу моделдан фойдаланиш ишончли хўжалик юритувчи субъектлар билан ишлаш орқали кредит рискинни сезиларли даражада камайтириш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Мирзиёев Ш. Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси асосида демократик ислохотлар йўлини қатъий давом эттирамиз. Янги сайланган Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг лавозимга киришиш тантанали маросимида бағишланган Олий Мажлис палаталари қўшма мажлисидаги нутқи. <https://yuz.uz/news/yangi-ozbekiston-taraqqiyyot-strategiyasi-asosida-demokratik-islohotlar-yolini-qat'iy-davom-ettiramiz>.

2. М.У.Рахимов, Н.Н.Каландарова. Молиявий таҳлил. *Дарслик*. – Т.: “Иқтисод-Молия”, 2019. – 736 б.

3. Хасанов Б.А., Н.Ш.Хажимуратов, А.У.Нурманов, А.Н.Махмудов Молиявий таҳлил.-Т.: “Lesson Press” МЧЖ нашриёти, 2022. -253 б. 128 б.

4. <http://www.cbu.uz> - Ўзбекистон Республикаси Марказий банки расмий веб-сайти.

5. Жамбекова Р.Л. Методика системной экономической диагностики предприятия. / Дис.... др. экон. Наук., 2012. – 354 с.

6. Ендовский Д. А., Бахтин К. В., Ковтун Д. В. (2016) Анализ кредитоспособности организации и группы компаний : учебное пособие.- М. : КНОРУС, - 376 с.

7. Ендовский Д.А., Бочарова И.В. (2005) Анализ и оценка кредитоспособности заемщика. Учебно-практическое пособие. М. : КНОРУС. - 272 с.

8. Лиференко Г.Н. (2005) Финансовый анализ предприятия: Учеб.пособие.-М.: Экзамен, с. 160

9. Наумченкова Ю. В. (2016) Оценка кредитоспособности заемщика. Теория и практика современной науки. № 5. с.5

10. Рахимов М. Фирма ва компанияларнинг мулки, капитали ва мажбуриятларини молиявий коэффициентларда баҳолаш. “Молия” илмий журнал. –Тошкент, 2011 йил 1-сони. 6 бет.

11. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Давлат улуши бўлган

акциядорлик жамиятлари ва бошқа хўжалик юритувчи субъектлар фаолияти самарадорлигини баҳолаш мезонларини жорий этиш тўғрисида”ги қарори. 2015 йил 28 июлдаги 207-сонли Қарори. www.norma.uz.